

Nr 163.

Av herr **Åqvist**, *angående obligatorisk pensionering av äldre anställda inom näringslivet.*

Bland förslagen till lindrande av arbetslösheten vid 1933 års riksdag märktes ett, som väcktes såväl i första som i andra kammaren (I: 332—II: 518) och vari yrkades anvisande av anslag för att på närmare angivet sätt underlätta arbetsgivarnas frivilliga pensionering av äldre arbetare i syfte att därigenom åstadkomma en lättnad i ungdomsarbetslösheten. Motionerna ifråga avsågo visserligen endast temporära anordningar. Men deras synpunkter synas mig äga en betydligt större räckvidd och lämpa sig i många fall väl att läggas till grund för åtgärder av mera bestående art. Jag vill därför här nedan i korthet referera deras synpunkter och motionernas behandling i riksdagen. I motionerna anfördes bl. a. följande: Inom industrisambhällena på landsbygden, där arbetslösheten visade sina kanske mest avskräckande verkningar, kvarhöllö arbetsgivarna gamla arbetare i stor utsträckning av humanitära hänsyn, då de icke ansågo sig — särskilt under nuvarande förhållanden — kunna genom pensionering bereda dem ett ens någorlunda tillfredsställande uppehälle. Det vore här i synnerhet som staten skulle kunna i en situation som den nuvarande ingripa och på ett kraftigt sätt underlätta den frivilliga pensioneringen från företagets sida av deras gamla arbetare. För underlättande av en dylik pensionering syntes de möjligheter, som pensionsstyrelsens frivilliga försäkring erbjöde, vara värda beaktande.

I anledning av motionerna inhämtades yttranden från vederbörande ämbetsverk och institutioner. Statens arbetslöshetskommission anförde sålunda bland annat följande:

För den händelse en arbetarpensionering skulle bliva av något värde med hänsyn till arbetsmarknadens nuvarande förhållanden — vilket med kommissionens inställning till arbetslöshetsfrågan måste te sig såsom problemets kärnpunkt — syntes uppmärksamheten böra i första hand riktas på spörsmålet, huruvida en pensionering av äldre arbetare i själva verket kunde tänkas leda till, att ett motsvarande antal nya arbetare vunne anställning. Det torde icke utan vidare kunna förut sättas, att en arbetsgivare, som läte pensionera en äldre arbetare, därmed också ovillkorligen vore villig eller kunde med hänsyn till företagets ekonomiska bärkraft bereda anställning åt en yngre person,

och i varje fall syntes det vara förenat med mycket stora svårigheter att erhålla garantier för att nyintagna yngre arbetare skulle vinna sysselsättning under någon längre tid. Ett icke ringa antal arbetsgivare torde av rent humanitära skäl låta äldre arbetare stanna kvar i tjänsten och syssla med sådant mindre ansträngande arbete, vars utförande egentligen icke påkallades ur driftsekonomiska synpunkter. Skulle dylika äldre arbetare pensioneras, torde de i stor utsträckning icke komma att få några ersättare och pensioneringens effekt sålunda bliva ur arbetsmarknadssynpunkt illusorisk. Förbises borde ej heller risken för att den pensionerade arbetaren sökte sig över till nya arbetsområden, där han genom att utbjuda sin arbetskraft, i vissa fall kanske mot lägre betalning, i själva verket komme att lägga beslag på arbetstillfällena, som eljest skulle hava stått till de arbetslösas förfogande. Åtskilliga exempel ur det dagliga livets erfarenheter torde redan nu kunna åberopas som stöd för det berättigade i ett dylikt antagande. Framhållas finge även, att ett verksamt genomförande av en arbetarpensionering lär kräva en engångsinsättning av betydande kapital såväl av staten som av resp. arbetsgivare. Ett bifall till motionen torde sålunda enligt kommissionens mening komma att föra med sig ganska vittgående ekonomiska konsekvenser.

Med hänsyn till förslaget betydelse och svårigheter att för närvarande överblicka dess innebörd och konsekvenser syntes det kommissionen riktigast att en grundlig utredning verkställdes, innan statsmakterna kunde uttala sig för den av motionären föreslagna anordningen.

Kommerskollegium anförde för sin del som följer:

I och för sig syntes motionärernas tanke tilltalande, men det torde dock vara ganska ovisst, i vilken utsträckning metoden skulle för närvarande kunna finna praktisk tillämpning. Frånsett industriens förmåga, generellt sett, att prestera det ekonomiska bidrag till pensioneringen, som förslaget förutsatte, torde det vara osäkert, om motionärernas antagande, att företagen hava möjlighet anställa nya arbetare, i samma mån som äldre och uttjänta entledigas, motsvarade verkligheten. För att fullt bedöma situationen skulle erfordras en detaljinventering av de olika industriernas ställning i sagda avseende. Kollegium hade på olika vägar sökt inhämta upplysning om nämnda förhållanden, men funnit, att tillräckligt material ej stode att erhålla utan en undersökning, som skulle kräva väsentligt mera tid och omgång än den korta fristen för remissens besvarande medgäve. Kollegium ansågo sig därför på denna punkt icke kunna göra något uttalande. I allt fall fann kollegium det sannolikt, att en sådan utredning komme att visa stora skiljaktigheter mellan olika industrigrenar såväl som mellan olika företag inom samma eller närbesläktade branscher. Kollegium måste

därför för sin del tillsvidare lämna frågan om den föreslagna åtgärdens effektivitet öppen.

Vidare skulle förslaget genomförande innebära ett ekonomiskt stöd åt en avsevärd del av de arbetsgivare, som skulle kunna begagna sig därav. Många av dessa skulle uppenbarligen komma att få kostnader av icke ringa storlek, vilka enligt nuvarande förhållanden skulle hava kommit att helt påvila dem, överflyttade från sig till det allmänna. Enär förslaget omfattade arbetsgivare inom industrien men icke inom andra näringar, vilka kunde vara i lika starkt behov av stöd som industrien, förelåge uppenbarligen på denna punkt en motsättning, som icke vore lycklig. Likartad vore givetvis motsättningen mellan i tjänst varande arbetare och andra äldre personer, som i många fall skulle önska komma i åtnjutande av den förmån, förslaget avsåge.

Slutligen torde man ej kunna bortse från att ett omedelbart genomförande av motionärernas pensioneringsplan kunde få konsekvenser av betydande principiell räckvidd. Visserligen förklarade sig motionärerna icke avse en permanent åtgärd utan endast ett inskridande från det allmännas sida för en enstaka gång. Men däri låge ingen garanti mot att åsiktsbildningen inom de närmast intresserade kretsarna skulle röna inverkan av sagda tillfälliga statsingripande och att åtgärden därmed i viss mån kunde försvåra lösningen av det redan därförutan ur statsfinansiella och socialpolitiska synpunkter mycket komplicerade problemet om arbetarnas ålderspensionering.

Med hänsyn till vad sålunda anförts ansåge sig kollegium icke kunna tillstyrka ett omedelbart genomförande av det i motionerna framlagda förslaget. Däremot förordade kollegium, att förslaget gjordes till föremål för närmare utredning på lämpligt sätt, exempelvis i samband med den fortsatta utredningen rörande ungdomsarbetslösheten.

För egen del anförde vederbörande utskott (särsk. utsk:s utl. 17), att utskottet visserligen livligt behjärtade det av motionärerna avsedda syftet. Vad statens arbetslöshetskommission anført i de angivna syftena syntes utskottet emellertid vara av beskaffenhet att ett bifall till det i motionerna framställda yrkandet då icke torde kunna ifrågakomma.

Utskottet påpekade därjämte vissa mindre lyckliga följder av det föreslagna systemet, sådant det av motionärerna utformats. Då utskottet alltså ansåge sig böra avstyrka bifall till motionerna, ville utskottet emellertid tillstyrka, att frågan gjordes till föremål för närmare utredning i samband med den allmänna utredning av medlen mot ungdomsarbetslösheten, som vederbörande departementschef förebådat i annat sammanhang.

Mot utskottets hemställan anfördes reservation, däri bl. a. föreslogs följande uttalande i stället för det beslutade: Det genom motionerna framkomna uppslaget syntes utskottet i hög grad behjärtansvärt. Bland

alla de förslag, som framkommit till lindrande av den stora ungdomsarbetslösheten, vore detta det enda, som omedelbart gäve vad ungdomen främst behövde, nämligen arbete i den öppna arbetsmarknaden. Även med beaktande av de svårigheter, som sammanhänge med förslaget och som framhållits i de avgivna yttrandena, ansåge utskottet det vara lämpligt, att under nuvarande svåra arbetslöshet ett försök gjordes med den föreslagna pensioneringen. Enligt utskottets förmenande torde man kunna räkna med en sådan förståelse från arbetsgivarnas och arbetarnas sida för saken, att de i yttrandena anförda betänkligheterna till stor del komme att hävas.

Motionerna vunno den gången icke riksdagens bifall.

Den förebådade utredningen verkställdes inom socialdepartementet men utmynnade ej uti några positiva förslag. I proposition nr 265 till 1934 års riksdag anförde vederbörande departementschef bland annat följande:

I närmare angivet sammanhang ville departementschefen slutligen framhålla, att han låtit verkställa en särskild utredning rörande möjligheterna att på annan väg åstadkomma en lättnad i ungdomsarbetslösheten. Han åsyftade härvid åtgärder för underlättande av arbetsgivarnas frivilliga pensionering av äldre arbetare. På hans anmodan hade pensionsstyrelsen avgivit yttrande, huruvida och i vilka avseenden sådana ändringar i lagen om allmän pensionsförsäkring, som kunde vara ägnade att befordra förenämnda syfte, skulle kunna — utan avvaktande av ståndpunktstagandet till 1928 års pensionsförsäkringskommittés blivande förslag — vidtagas. Den utredning, som från styrelsens sida åvägabragts, hade emellertid övertygat honom om att för det dåvarande den ifrågavarande utvägen tyvärr icke vore framkomlig. Vidare hade han genom kommerskollegium sökt erhålla närmare uppfattning rörande den utsträckning, i vilken pensionering av arbetare över 67 års ålder inom industrien kunde antagas föranleda nyanställning av unga arbetslösa. Även den sålunda företagna undersökningen hade givit ett i stort sett negativt resultat, såtillvida att en förändring av gällande bestämmelser rörande pensionsförsäkringen måste anses utgöra en förutsättning för nyanställning på angivna väg av yngre arbetskraft.

Av vad jag sålunda här ovan återgivit framgår, hurusom frågan om den överåriga arbetskraftens ersättande med yngre sådan varit föremål för livligt intresse men på grund av hinder av praktisk art ännu ej fått sin lösning.

Som jag redan här ovan nämnt innehålla de vid 1933 års riksdag framförda motionerna i denna fråga många synpunkter, som med fördel kunna anföras till stöd för dylika åtgärder av mera permanent karaktär. Ty med beklagande måste nog erkännas, att, om ock tiderna

i allmänhet på sistone bättrats, är dock den brännande frågan om ungdomsarbetslösheten därmed ingalunda bragt ur världen. Utan alldeles speciella åtgärder till dess bekämpande kommer detta samhällsönda säkerligen att bestå. Man torde nog vara tvungen att räkna med en viss ungdomsarbetslöshet av permanent slag, försåvitt nu ej den omskrivna nativitetssminskningen förändrar hela sakläget härutinnan. En bidragande orsak är den alltjämt fortskridande rationaliseringen på alla områden, ej minst inom industrien. Och däremot lärer väl ej någon patentmedicin givas. Olika uppslag till frågans lösning äro dels arbetstidens förkortning, dels äldre arbetskrafts ersättande med yngre efter vissa bestämda regler. Den förra vägen lärer ej för närvarande åtminstone vara framkomlig. Båda alternativen kunna ock kombineras. De siffror, som i 1933 års åberopade motioner framlades, behöva säkerligen ej numera ställa sig hindrande i vägen för en lösning av frågan på längre sikt. En fortgående, successiv pensionering av arbetare komme naturligtvis ej att räkna med så stora skaror eller så höga belopp, som då det gäller en engångshjälp.

Ett annat villkor för att en pensionering av i industrien anställda personer skall hava någon utsikt att få någon verklig betydelse för frågan om arbetslöshetens bekämpande är att de pensionsbelopp, som eventuellt komma att utgå, bliva av en viss storlek. Skall exempelvis en arbetare kunna utan alltför tyngande bekymmer existera på sin pension, bör densamma, med vederbörlig hänsyn naturligtvis tagen till olika orters och olika personers dyrhet och behov, icke sättas lägre än till 800—900 kronor för år. Skulle pensionen ej förslå till täckande av vanliga, enkla behov, blir densamma genast av betydligt mindre värde ur rent social synpunkt sett. Pensionen bör nämligen betraktas såsom ett uttryck för samhällets och vederbörande företags erkänsla för det arbete, pensionären nedlagt i sin krafts dagar. Av pensionsförsäkringskommittén har framlagts förslag om att sammanlagda beloppet av avgiftspension och pensionstillägg skulle höjas — alltefter dyrort — till c:a 300—400 kr. för år. En utfyllnad från privat håll av minst samma belopp erfordras således för uppnående av en dylik standard åt den pensionerade. Sådana ekonomiska bördor för näringslivet kunna visserligen förefalla väl tunga att bära, men en uppoffring för det goda ändamålet lärer vara ofrånkomlig och kommer enligt min mening att visa sig i längden vara en förmånlig placering. Oron för ålderdomen skingras på mångt håll, där den nu förgiftar sinnet. En pensionering efter ovan angivna linjer skulle i sin mån bidra till en utjämning av klasskillnader. Den skulle bidra till att skänka arbetet ett större värde utöver det rent ekonomiska, som redan genom dagens avlöning honorerats. Industrien själv skulle slutligen beredas möjlighet att i större utsträckning än nu är fallet använda sig av yngre arbetskrafter. Det

behöver väl här ej framhållas, hurusom härigenom lättare högre kvalitet hos arbetsprodukten kan uppnås.

Såsom utgångspunkt och norm vid bestämmandet av näringslivets egna bidrag till pensioneringen kan lämpligen tagas det belopp, som av vederbörande företag utbetalas i arbetslöner för verkligt produktivt arbete. Detta synes mig vara en lämplig mätare på företagets intresse och bärkraft i fråga om pensioneringen. Genom att detta belopp vid nytt budgetår överföres till pensionsfonden och intages i kostnadsberäkningen kommer det ej att inverka så menligt på företagets vinstresultat. Visserligen lär någon fördyring av produkterna från företaget härav uppkomma. Den torde dock bliva så obetydlig, att den ej behöver verka avskräckande för konsumenterna. Vinsterna för samhället i sin helhet synas mig däremot obestriddliga.

Vad jag här ovan antytt om sättet för pensioneringens genomförande måste naturligtvis betraktas endast såsom synnerligen lösa konturer. En ingående och allsidig utredning av frågan bör givetvis föregå alla mera detaljerade förslag i ämnet.

Att emellertid brister i fråga om åtgärder för den överåriga arbetskraftens ersättande med yngre i form av pensionering förefinnas framgår med all önskvärd tydlighet om man något närmare granskar vad de olika företagen inom näringslivet därutinnan åtgjort. För att vinna någon översikt har jag låtit genomgå balansräkningarna till samtliga svenska aktiebolag med aktiekapital, överstigande $\frac{1}{2}$ miljon kronor. Det visar sig då, att av 1.580 sådana företag endast 259 äga särskilda pensions- eller motsvarande fonder. Härvid är dock att märka, att åtskilliga företag visserligen ej äga pensionsfonder men avsatt medel till särskilda stiftelser för samma ändamål ävensom att åtskilliga företag inköpt sina anställda, individuellt eller kollektivt, i pensionsinrättningar, exempelvis S.P.P. Sammanlagda beloppet av redovisade pensionsfonder uppgår emellertid endast till 85.729.000 kronor, motsvarande c:a $1\frac{1}{2}$ % av det i räntor nedlagda aktiekapitalet, utom reserv- och andra fonder. Av de granskade balansräkningarna avsågo 973 företag med mera industribetonad karaktär samt trafik- och dylika företag, vilka ofta hava större antal anställda i förhållande till fonderna. I detta fall ägde av 973 företag med ett sammanlagt aktiekapital av 3.873.075.750 kronor 190 företag pensionsfonder om tillhoppa 69.909.200 kronor. I den andra gruppen, mera kommersiellt betonade, såsom finansföretag, fastighetsbolag, försäkringsbolag o. s. v., omfattande 607 företag med ett sammanlagt aktiekapital av 1.353.220.000 kronor, ägde 69 företag pensionsfonder om tillhoppa 15.820.000 kronor. Påfallande är, att många företag, dock egentligen endast inom den förstnämnda gruppen, tidigare ägt pensionsfonder, som numera försvunnit. Ett användande för främmande ändamål av medel, avsatta, låt vara fullt fri-

villigt, för arbetares och tjänstemäns pensionering, bör givetvis så långt möjligt är undvikas.

Till de olika företagens skilda verksamhetsområden, struktur, ekonomi o. s. v. bör givetvis hänsyn tagas, såväl vid bestämmandet av skyldigheten att börja avsättning av medel till pensionsfond och av denna fonds storlek som ock av befrielse från skyldighet att fortsätta dylik avsättning, antingen detta nu beror av ändrade driftförhållanden, upphörande med viss rörelse, tillräckliga fonder i förhållande till förefintligt antal anställda o. s. v. Alla de faktorer, som äro av betydelse för en rättvis avvägning av intressen, samhällets, företagets, de anställdas, böra givetvis noga undersökas vid en sådan utredning, som av mig sålunda föreslagits för spørsmålets närmare utredande.

På grund av vad jag ovan anført får jag hemställa,

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till föreskrifter om obligatorisk pensionering av äldre anställda inom näringslivet (tjänstemän, arbetare o. s. v.) med hänsyn särskilt tagen till vikten av att bereda ungdomen ökade förvärvsmöjligheter.

Stockholm den 21 januari 1935.

Ernst Åqvist.

